

'Van liefde en passie', waarmee dit hoofdstuk kopt, lijkt de complexe inhoud niet te dekken.

B. Waaldijk en S. Legène trachten de Nederlandse fascinatie voor batik verder te ontleden in een ingenieuze multi-contextuele analyse van het zogenoemde batikdiscours, ofwel van de veranderende waardering én toepassing van batik in Nederlandse en koloniale context sinds het begin van de negentiende eeuw. Zij interpreteren dit alles als representaties van kolonialisme in Nederland. Kort gezegd veranderde de status van de in Nederlands-Indië vervaardigde batik van die van primitief maar nuttig middel voor de export van de moderne Nederlandse textielindustrie naar die van kunst aan het einde van de negentiende eeuw, om zich verder te ontwikkelen tot leerobject en spiegel van de verindustrialiseerde Nederlandse kunstnijverheid. In de twintigste eeuw moet artistieke en etnografische waardering wijken voor ethische bewogenheid en wordt batik het zorgenkind van 'de' moderne Nederlandse vrouw. Die gaat zich inzetten voor ontwikkeling en behoud van deze Javaanse traditie, vergelijkbaar met hoe de Nederlandse kolonisator zich met zijn ethische politiek ontfermde over de behoeftige kolonie, en daarmee zijn overheersing rechtvaardigde, aldus de auteurs. Maar wat vertelt deze vergelijking ons nu over de betekenis van de Nederlandse batikfascinatie voor Nederland?

De meest concrete informatie over de inhoud van de Nederlandse belangstelling voor batik — of althans het artistieke deel daarvan — vinden we in het artikel van M. Wronska Friend. Uit de inspiratie die Nederlandse kunstenaars rondom 1900 vonden in de Javaanse batikkunst licht zij vier motieven. Javaanse batik belichaamde de harmonie tussen het alledaagse leven en esthetische expressie die deze kunstenaars zochten. Batik bood bovendien de artistieke en technische kwaliteiten die zij het meest bewonderden: met de hand vervaardigd en getuigend van individuele expressie en meesterlijk vakmanschap. Vervolgens deelden zij met de Javaanse batikkunst een belangstelling voor tweedimensionale decoratieve ornamentiek. En ten slotte weerspiegelde de belangstelling voor batik een algemene fascinatie voor het exotische, ongebruikelijke en het andere binnen de Art Nouveau-beweging. Deze motieven vormen de achtergrond van een uitvoerige analyse van de ontwikkeling van batiktechniek en -kunst in Nederland en Europa. Hierin heeft het Koloniaal Museum een belangrijke rol gespeeld. Aldaar was koloniaal onderzoek naar batik beschikbaar en werden experimenten uitgevoerd met was-samenstellingen, kleurstoffen en -technieken. Bovendien bracht het museum die kennis naar buiten, onder meer door in Nederland en buitenland tentoonstellingen te organiseren. Juist die tentoonstellingen maken duidelijk hoe belangrijk batik kennelijk geworden was voor het Nederlandse bewustzijn en de Nederlandse identiteit.

M. Bloembergen

S. C. Derks, ed., *Nederland in de wereld. Opstellen bij honderd jaar Rijks Geschiedkundige Publicatiën* (Horizonreeks; Den Haag: Instituut voor Nederlandse geschiedenis, Amsterdam: Boom, 2002, 448 blz., ISBN 90 5352 773 7).

In 1902, tijdens het confessionele kabinet-Kuyper, viel het koninklijk besluit een 'Commissie van advies voor 's Rijks Geschiedkundige Publicatiën' in het leven te roepen. In 1910 werd deze omgevormd tot 'Commissie voor 's Rijks Geschiedkundige Publicatiën' waaraan tevens een 'Bureau' werd toegevoegd. In 1937 verdween de commissie om in 1948 uit haar as te herrijzen als 'Rijkscommissie voor Vaderlandse Geschiedenis'. Ook daarbij bleef het met. Rijks en vaderlands zijn 'uit' en — zonder openbare discussie — vervangen door Nederlands

of een ander kleurloos adjectief. De eerste acht jaren werkte men in het ambtelijke verband van de rijksarchiefdienst aan de eerste banden van de, thans 400 delen omvattende, reeks mosgroene 'Rijks Geschiedkundige Publication'. Het huidige ING is inmiddels een onderzoeksinstituut van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek.

Het 75-jarig bestaan van het 'Bureau' werd in 1985 herdacht met een congres plus bundel, getiteld *Bron en publicatie*. In 2002 werd het eeuwfeest van de oude commissie aangegrepen voor weer een feestbundel. De jaren tellen niet. 'Werken met bronnen' had de hier aangekondigde bundel ook kunnen heten, maar daar zal de doelgroep wel niet op afkomen. De 26 bijdragen worden geleverd door 27 auteurs, van wie beweerd wordt (12): 'In deze bundel opstellen is dus gekozen voor interpretatie en niet voor documentatie: daarom komen hier de gebruikers, niet de makers aan het woord.' Inderdaad zijn de meeste auteurs niet bekend om hun bronnenedities, maar toch vinden we alvast zes van hen (Harenberg, De Boer, Nellen, Ridderikhoff, Van Fraassen en Drooglever) in de nuttige lijst van RGP-publicaties achter het boek terug als editoren van RGP-delen.

Aan de auteurs is gevraagd aan de hand van een RGP-deel 'een kort opstel te schrijven over een bepaald thema of aspect van de Nederlandse geschiedenis.' (13) De hst is te lang om hier op te sommen, laat staan te beoordelen. De thema's raken uiteenlopende aspecten als Tacitus en de Bataven, oorkondenvervalsing, vroomheid van een koopman in Londen en Hugo de Groot tot het Indonesische nationalisme — om over het originele 'onder professoren' maar te zwijgen. Net als in het RGP-programma zelf ligt de nadruk in de bundel op de periode van de Nieuwe Tijd (1500-1800). Alles bij elkaar ongetwijfeld aardige lectuur. Zwaardere kost zijn het inleidend essay van Jonker en de epiloog van Frijhoff.

Jonker overziet de veranderingen die de RGP niet in institutioneel opzicht maar vooral ook wat betreft de uitbreiding die het uitgaven- en publicatieprogramma heeft ondergaan. Enige aarzeling over de betekenis van de activiteiten uit dit atelier blijkt uit de titel van zijn bijdrage 'Van bouwsteen tot ornament?' Jonker legt de nadruk, naar mijn smaak, te zeer op de negentiende eeuw als periode van 'burgerlijke' drang tot nationale verantwoording. De eeuwen voordien hebben, ook in Nederland, heel wat bronnenseries — soms verstoep in geschiedverhalen — opgeleverd.

Een andere optiek kiest Frijhoff in 'Hoe vaderlands blijft het verleden? Nationale geschiedschrijving en internationale bronnenuitgaven.' Als we zijn futurologische beschouwing terzijde laten, moeten we constateren dat zijn natieverklaring op een wat smalle basis berust. Men kan de 'RGP' uit de twintigste (!) eeuw immers niet los zien van eerdere grote historische ondernemingen, daterend uit de achttiende en negentiende eeuw. Wat het Historisch Genootschap e.t.q. al hadden uitgegeven, hoefde na 1902 niet weer! Opmerkelijk trouwens: het KNHG geeft amper meer bronnen uit: sinds 1979 elf delen in de serie Nederlandse Historische Bronnen, de opvolgster van de onvolprezen 'Werken' en BMHG. En in de laatste decennia van de negentiende eeuw keken heel wat Nederlandse historici over de grenzen: men leze hun studiereisverslagen maar in hun Verslag aangaande een onderzoek...

Voor wie is deze feestbundel bestemd? Aan de kleurrijke beeldpresentatie te zien, zou men zeggen: de 'ontwikkelde leken'. Zij moeten kennelijk gestimuleerd worden de RGP-delen ter hand te nemen. Dat zal hen niet altijd gemakkelijk vallen: er zijn er nogal wat die zeer zeldzaam zijn geworden. Bovendien zijn die beoogde gebruikers dan volkomen onvoorbereid: de bronnenuitgaven zijn immers zwaar geannoteerd en van voortreffelijke indices voorzien. Aan deze bundel daarentegen ontbreken verantwoording in noten en toegang via registers. De opzet doet sterk denken aan een serie als Andere tijden: wie het niet gelooft, gaat maar zoeken in

het lijstje 'literatuur'! Waarom vergroten wij de kloof tussen 'professionele' historici en amateurs op zo'n paternalistische wijze onder het motto 'het volk wil geen noten?'

Wat men eveneens in deze bundel mist zijn de archivaris en de problematiek van 'selectie en vernietiging' der archivalia. Merkwaardig is ook het ontbreken van aandacht voor het (staats)recht. Heeft De Gou vergeefs — in zijn vrije tijd — aan zijn acht RGP-delen gewerkt? Aan mr. Thorbecke wordt wel aandacht besteed als 'Duitslandreiziger' maar zijn *Briefwisseling* in de RGP doet hem toch eerder als politicus en staatsrechtsgeleerde kennen. En van de reizende banneling mr. Grotius is het beeld ook maar partieel.

A. H. Huussen jr.

J. Eijt, S. Hautvast, *Een missie in de marge. Dochters van Onze Lieve Vrouw van het Heilig Hart in Nederland en Indonesië, 1911-2000* (Hilversum: Verloren, 2002, 340 blz., €26,-, ISBN 90 6550 690 X).

In de negentiende eeuw ontwikkelde zich onder katholieken een vroomheid die brede lagen van de bevolking en met name vrouwen sterk aansprak. Deze volksvroomheid, die een reactie was op de bedreigingen van de moderne maatschappij, benadrukte de emotionele elementen van het geloof en kwam vooral in Frankrijk sterk tot ontwikkeling. De sacramenten, bedevaarten en de verering van heiligen en relikwieën speelden een belangrijke rol. Vooral de verering van Maria en de verering van het Heilig Hart van Jezus waren heel populair. De halverwege de negentiende eeuw gestichte congregatie MSC (Missionaire du Sacré Coeur) probeerde met de verering van het Heilig Hart het geloof onder de mensen te verspreiden en te verdiepen. Deze congregatie ontwikkelde zich in de loop van de tijd tot een missiecongregatie met de archipels in de Stille Oceaan ten noordoosten van Australië en Nieuw-Guinea als werkgebied. Ter ondersteuning van de priesters (wassen en koken!) en omdat zusters gemakkelijker toegang tot de vrouwen in een missiegebied hadden, werden ook zustercongregaties, zoals de Dochters van Onze Lieve Vrouw van het Heilig Hart, in het leven geroepen.

De antiklerikale wetten in Frankrijk, aan het einde van de negentiende eeuw, bemoeilijkten het voortbestaan van religieuze orden en congregaties, die door deze maatregelen naar het buitenland uitweken. Verschillende congregaties vestigden zich aan het begin van de twintigste eeuw in Nederland, waaronder ook de MSC en 'de Dochters'. In *Een missie in de marge* beschrijven de auteurs de ontwikkelingen van deze zustercongregatie vanaf de vestiging in Nederland (1911) tot het jaar waarin de Nederlandse provincie haar 75-jarig bestaan vierde (2000). Hoewel de nadruk ligt op de periode in Nederland, wordt in het tweede hoofdstuk (de Inleiding is hoofdstuk 1) ook ingegaan op de oorsprong en de ontwikkeling van de congregatie vanaf het jaar van stichting (1874) tot de instelling van de zelfstandige Nederlandse provincie in 1925. In het daarop volgende hoofdstuk worden de ontwikkelingen in het religieuze denken en de opdracht die de congregatie zichzelf stelde tussen 1925 en 1985 (nieuwe constitutie) behandeld. In de laatste drie hoofdstukken komen de missiewerkzaamheden in Nederland, op de Molukken, in Nieuw-Guinea en op Java aan bod.

De dochters vestigden zich aan het einde van de emigratiegolf in Nederland. Dit betekende dat veel werkterreinen al bezet werden door andere congregaties en dat ze zich gedeeltelijk buiten het centrum van katholiek Nederland (bijvoorbeeld in Drenthe en Overijssel) moesten begeven. De werkzaamheden waren zeer divers (ziekenzorg, jeugdwerk, onderwijs etc.) en veelal noodzakelijk om in hun onderhoud te kunnen voorzien. De missie overzee zagen de